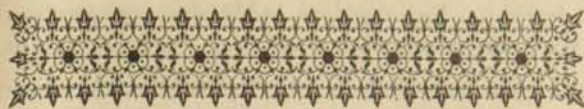

մէ միայն Նաղաշը: Եթէ միջնադարեան հայ երգիչները և տաղաչափները խմբի պարագր-լուսն համարենք Ներսէս Շնորհալուն ժ. գարում և վերջին ներկայացուցիչ զնենք Պետրոս վ. Ղափանցուն¹ ժ. գարում: Այս երկու ծայրերի ներկայացուցիչներն արգարեւ բանաստեղծներ են: մինչ միջին անդամներից մեծ մասը տաղաչափ—բարո-յախօս քարոզիչներ են:

Ե. Բարամեան:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ—ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ

ՆՈՐ—ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻ

ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾԻ ԱՆՑԵԱԼԸ,

(Շարունակութիւն).

7.

Ա. Կ. Վաթուղիկոսը քաղաքային խորհրդա-րանի վերոյիշեալ որոշումներից անշուշտ իրաւունք ուներ գոհ չը լինելու: քանի որ քաղաքը 1871 թուականի համախօսականով իւր վերայ առած պայ-մանները չէր կատարում և առանց իւր կողմից որևէ զոհողութիւն անելու: այնպիսի մեծ իրաւունքներ էր պահանջում և որ գլխաւորն է: կարգադրութիւն էր անում իւրեան չպատկանած եկեղեցական—փի-ճակային եկամուտների և անշարժ կալուածքի վե-րաբերութեամբ: Սակայն Ա. Կ. Վաթ. ամենևին դժկամակութիւն ցոյց չտուեց: այլ ընդհանրապէս ստանալով քաղաքացիի պաշտօնական յայտարարութիւնը Յանձնաժողովի ղեկուցադրի պատճէնի հետ միասին: ընդունեց նոցա առաջարկութիւ-նը և օրհնեց նոցա ձեռնարկութիւնը: որով մէկ անգամ ևս ապացոյց տուեց Ս. Էջմիածնի դէպի իւր հոգեւոր զաւակները ունեցած հայրական յա-րաբերութեանը: Նա միայն առ ժամանակ աւելորդ համարեց պատուամեծար հոգաբարձուի պաշտօն հաստատելը և աւելացրեց: որ քաղաքը աշխատէ

Նիւթական միջոցները ներելուն պէս չորս դասարանը լիակատար ժառանգաւորաց դպրանոցի վերածել: «Յոսանք և անշուշտ: Դէ ի յառաջիկայից ընդունիլ Բարամեան միջոցն: արտոյն դե-կտորը կէրպարանս հո-յան ինքնան Նշանաւորութեան և գաղտնաց և նպատակաց «Էրց»: Առաջին հոգաբարձու ընտրուեցան խորհր-դարանի իրաւասուներից՝ Բ. Խլիվեան. Ի. Աւելեան: Խ. Ստեփաննեան: Տէր-Խաչատրը Զարեկեան և Գ. Տէր-բեան: որոնց Վաթուղիկոսը հաստատելով: երկու գլխաւոր պարտականութիւն գրեց նոցա վերայ: «Նախ՝ յառաջիկ համահաճ լինել ի Խորհուրդս և ի բնոց-ձեր ընդ աշտաբէկոյ և վեցեց երեցեկեանց եկեղեցեաց որդւոյն՝ որ պարբն լինել շարակայ ևս՝ անգործի ան-դամ: հոգաբարձութեան և երբեք: ժողի կալիք: արտաւոր-դել և բարձրաց լըրտ: անկեր: կարգելոյ դարբս հոգաբարձութեան Զերց:» Առաջին հոգաբարձու-թիւնը շատ դժուար ունէր անելու: նորա վերայ պար-տականութիւն էր դրած բանալ և կառավարել մի դպրոց: որ պէտք է բաւականութիւն տար ոչ թէ միայն Նախիջևանի հասարակութեան պահանջնե-րին: այլ և բոլոր թեմի: Ճիշդ է: դպրոցը սկզբում պէտք է կազմուած լինէր միայն չորս դասարանից: բայց ապագայում նա պէտք է լիակատար ժա-ռանգաւորաց թեմական դպրանոցի վերածուէր: ու-րեմն կարևոր էր: որ այդ դպրոցի հիմքը հաստատուն շինուէր: որ նա կարողանար դիմանալ ամեն տեսակ պատահարի: Նա սկզբնապատճառ պէտք է լինէր մի հաստատութեան: որ փոքրից սկսելով: կամաց-կամաց պիտի մեծանար և բոլոր թեմի թէ ազգա-յին և թէ կրօնական տեսակետից յոյն ու ապա-ւենը լինէր: Գործը շատ պատասխանատու էր: իւր նպատակներին հասնելու համար հոգաբարձութիւնը շատ դժուարութիւնների պէտք է յաղթէր: շատ նեղութիւն պէտք է քաշէր: շատ արգելքների պէտք է պատահէր: Դժուարութիւններից առաջի-նը և գլխաւորը դպրոցի Նիւթական միջոցների կա-նոնաւորելու և նոր Նիւթական միջոցներ գտնելու խնդիրն էր: որովհետև եղած միջոցները այնքան ա-նորոշ: այնքան անհաստատ էին: որ անկարելի էր: առանց դրանց կանոնաւորելու: ձեռնարկել դպրոցի բացման: Բացուելիք դպրանոցի չորս դասարանի համար քաղաքային խորհրդարանից մշակուած և կաթուղիկոսից հաստատուած շարքով հարկաւոր էր ութ հազար ութըլի: որ պիտի գոյանար զանազան եկեղեցական հասոյթներից հետեւեալ կաթուղիկո-սահաստատ ցուցակով

1. Ղափանցու երգերի հրատարակութիւնը կարողա-ցանք գտնել: համեմատութիւնը հաստատեց մեր ննթադա-ծը: որ Արարատի մէջ մեր նկարագրած ձեռագիրը ար-տագրութիւն է այս հրատարակութիւնից:

1. Հոգաբարձութիւնն ընտրուում էր երկամեայ ժամա-նակով: Հոգաբարձական ժողովներին առհասարակ նախա-գահում էր Բաղաքագլուխը (խնդ):

մեցել էր գնել ուսուցչական ինստիտուտի համար տալով 75 հազար սուրբի բայց համաձայնութիւն չէր ստացել։ Ս. Էջմիածնում այդ տան վերաբերութեամբ ուրիշ կարծիք ունէին, կարծում էին, որ վերջ ի վերջոյ հնարաւոր կլինի տունը շատ թանկ գնով ծախել և նորա եկամտով բոլորովին ապահովել դպրանոցը, սակայն սխալուեցան, որովհետեւ երբ գինը բարձրացրին առաջ մինչև 75 հազարի, յետոյ 90-ի, իսկ յետոյ 110 ի տէրութիւնը հրաժարուեցաւ իւր մտադրութիւնից և տան ծախելու խնդիրը մնաց, որովհետեւ մի ուրիշ գընող, բացի տէրութիւնից, չգտնուեցաւ, Թէև վերջ ի վերջոյ թէ եկեղեցիների և թէ պսակների ու ձնդեան վկայականների և մոմափաճառութեան խնդիրները կաթուղիկոսի իշխանական հրամանով կարգադրուեցան յօգուտ դպրանոցի, բայց հոգաբարձութիւնը գործի շատ ձգձգուելուց, երկար շատ անգամ ապարդիւն գրագրութիւնից վճատելու ջախ տաղնապի մէջ ընկաւ, Այդ տագնապի և վհատութեան բնաւորութիւնը երևում է այն ժամանակուայ հոգաբարձութեան բոլոր արձանագրութիւնների մէջ, նոյն բնաւորութիւնը կրում են հոգաբարձութեան և այն բոլոր խնդրագրերը, որոնցով նա հրաւիրում էր կաթուղիկոսի ուշադրութիւնը իւր նեղ դրութեան վերայ։ «Այլ, եթէ յիրաւի օտարացին ի նմանէ (ի դպրանոցէ) որևիցէ աղբիք արդեանց՝ նախասահմանեալք յանսայթաք կառավարութիւն նորին ի նորին Տէրութենէ (ի կաթուղիկոսէ)», կարդում ենք արձանագրութիւններից մէկի մէջ, «դժուարին յոյժ լիցի բանալ զմիւս դասարանս դպրոցին և անհնարին ունել երբևիցէ զկաւատար դպրանոց վիճակային ըստ փափագանաց սըրտի նորին Օծութեան և համայն ժողովրդականաց կոչմանս, վասնորոյ և հոգաբարձութեան ոմանք ապարդիւն իմն համարելով այնուհետեւ զստանձնեալ պաշտօն իւրեանց, ստիպեալ գտցին ցաւ ի սիրտ հրաժարիլ...»։ Կաթուղիկոսը տեսնում և հասկանում էր հոգաբարձութեան այդ նեղ դրութիւնը, նա ինքն էլ տագնապում էր և աշխատում էր իւրովսանն օգնել նորան, բայց գժբաղդարար այդ ժամանակ իւր ձեռքի տակ մի այլ եկամտի ազատ աղբիւր չուներ, որ կարողանար առանց մի այլ հաստատութեան վնասելու, յատկացնել դպրանոցին, Ահհարանում երկու ծանապարհով էին մտածում այդ գործին դարման տանել, կամ յատկացնել տալ յօգուտ դպրանոցի Մասէի Բարաջանի կտակած «հնդկական» կոչուած գումարի արդիւնքը, որ գտնուում

էր Նախիջևանի քաղաքային խորհրդարանի տնօրէնութեան ներքոյ, կամ Խրիմի Խանգամեանց՝ կոչուած հողի արգիւնքը, որ գտնաստանական վէճի մէջ լինելով, տակաւին հոգեւոր իշխանութեան չէր յանձնուած, Հոգեւոր իշխանութեան վերոյիշեալ երկու ծանապարհով դպրանոցը ապահովելու հոգացողութեան մասին մենք տեղեկութիւն ունինք գըլխաւորապէս այն մասնաւոր նամակներից, որ այդ ժամանակ հասնում էին հոգաբարձուներին, Ահհարանից, «Կարելի չէ, գրուած է Ահհարամ վարդապետ Մանկունու ձեռքով գրած նամակներից մէկում, Հնդկաստանէն ստացուած Մասէի Բարաջանի կտակին գումարը յանուն դպրանոցին չըլքել, որ և բաւական եկամուտ կլինի...», Խանգամեան հողն ևս՝ որ շուտով վերջնական վճիռ կստանայ ի Սիմֆերոպոլ յօգուտ և ի սեփականութիւն եկեղեցւոյ, պիտի յանձնուի դպրանոցիդ՝ երբ վճիռն հասնի...» Սակայն Ահհարանի հոգացողութիւնը այդ երկու աղբիւրների վերաբերութեամբ ևս ի դերե ելաւ, որովհետեւ հնդկական գումարի արդիւնքը կտակի զօրութեամբ քաղաքային խորհրդարանը իրաւունք չուներ լիովին յատկացնել դպրոցին, իսկ Խանգամեանց հողի վէճը վճռուեցաւ ոչ յօգուտ հոգեւոր իշխանութեան, Սորանից յետոյ հոգեւոր իշխանութիւնը մի վերջին փորձ ևս արեց ապահովելու դպրանոցը, Մասնաւոր կերպով յանձնուեցաւ զըպրոցի նորահաստատ տեսուչ Գեր, Գրիգոր եպիսկոպոս Աղափիրեանցին բանակցութիւն սկսել Գէորգ Խոջայեանի հետ և աշխատել ամէն տեսակ ջահել նորա սիրտը, որպէս զի յետոյ հնարաւոր լինի կաթուղիկոսական կոնդակով վերջնական կերպով համոզել նորան իւր առաջուայ խոստացածը տալ դըպրանոցին, Բայց մեղ անյայտ պատճառով կաթուղիկոսի այդ վերջին փորձը ևս չյաջողուեցաւ, պէտք է կարծել, որ կամ աշխատողները թոյլ գտնուեցան և կամ որ աւելի հաւանական է, Խոջայեանը չհամոզուեցաւ։

(Վերջը միւս համարում)

Ե. Շ.

1. Նամակը գրուած է Տէր-Խաչատուր Հարիֆեանին 1874 Վեպր. 20-ին։

2. Հնդկական գումարի արդիւնքի միայն չորրորդ մասը պէտք է գործ դրուի դպրոցական գործի համար, իսկ միւս մասերով կտակի զօրութեամբ պէտք է պահուին ուրիշ բարեգործական հաստատութիւններ։ Զաղաքային խորհրդարանը ուսումնարանի համար նշանակուած չորրորդ մասը արդէն յատկացրել էր քաղաքային դպրոցին։